

Egnahemsdrömmar

Ett eget hus med täppa. En dröm för många, både i bostadsbristens Sverige idag och för trångbodda industriarbetare för hundra år sedan. Tack vare den så kallade egnahemsrörelsen under tidigt 1900-tal, blev drömmen sann för några av dem.

Sverige i slutet av 1800-talet, ett land där "freden, vaccinet och potäterna" lagt grunden för en snabb befolkningsökning med nya levnadsvillkor för många. På landsbygden räckte jorden inte längre till för att sysselsätta alla. Åtskilliga av dessa jordlösa arbetare valde att istället prova lyckan i det stora landet i väster, där inte bara löften om god tillgång på jord lockade utan även frihet från förtryck för dem som var engagerade i frikyrkor och arbetarrörelse.

Också till städernas växande industrier flyttade många in från landsbygden. Trångboddheten ökade därmed allt mer med ohälsosamma levnadsförhållanden som följd. En lösning på den allt mer akuta bostadsbristen blev den så kallade egnahemsrörelsen, med start i slutet av 1800-talet. Syftet med rörelsen var att ge "mindre bemedlade" möjlighet att skaffa eget hus med liten trädgård. Till en början var egnahemsrörelsen koncentrerad till så kallade småbruksegnahem på landsbygden, men spreds snart till städerna där de många trångbodda industriarbetarna blev den främsta målgruppen.

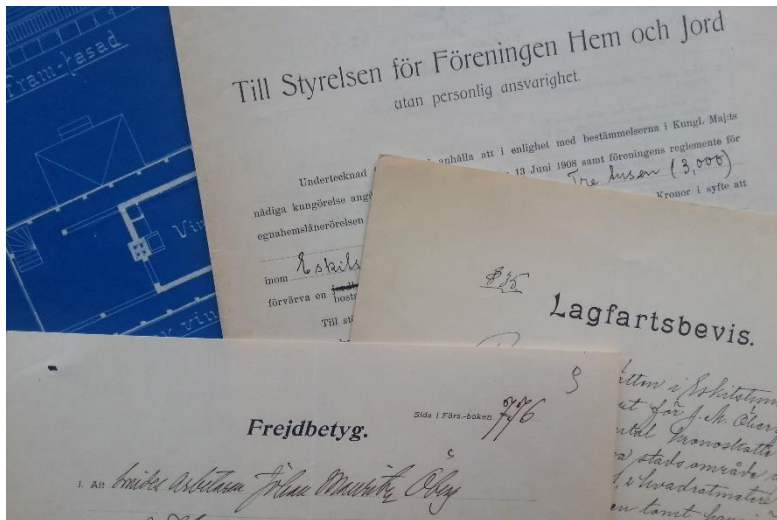
Vad var det då som ansågs så bra med just egnahem? Så här skrev Nordisk familjebok år 1907: *Af alla sätt att lösa bostadsfrågan i städer och öfriga tätbebyggda samhällen torde egna-hemsidén vara det bästa ur sanitär, moralisk och ekonomisk synpunkt. I de stora hyreskasernerna är det ondt om luft och ljus, och faran för smitta är betydlig. Men i det fritt liggande, af trädgård omgifna "egna hemmet" strömma luft och ljus till från alla sidor, faran från smitta från andra familjer är obetydlig, och genom trädgårdsbruket erhållas en nyttig förströelse och ett godt tillskott af livsmedel till hushållet. Det egna hemmet verkar i hög grad uppfostrande, ökar familjetrefnaden och skapar en god medborgaranda.*

För att drömmen om ett eget hem skulle gå i uppfyllelse krävdes pengar. Att få banklån var dock inte lätt. Kring sekelskiftet ingrep emellertid staten som efter utredning beslutade att bilda en särskild egnahemsfond år 1904, vilken skulle ge lån just för byggandet av egnahem. Lånen administrerades på många ställen av hushållningssällskapen, medan det på andra håll bildades speciella föreningar eller bolag för ändamålet. En sådan sammanslutning var Föreningen Hem & Jord u.p.a i Eskilstuna, startad 1907. Bakom bildandet stod en av rörelsens frontfigurer, tidningsmannen Alfred Edling (1865-1951), själv medgrundare till ett stort antal egnahemsföreningar liksom aktiv opinionsbildare för egnahemstanken.

Alfred Edling (1865-1951) var en viktig pådrivare inom egnahemsrörelsen. Han var bland annat med och bildade Egnahemsföreningen Eskilshem. Foto: Knut Brydolf. Tidningsmannen Edlings arkiv, Arkiv Sörmland

För att ens komma ifråga för ett lån, krävdes att den hugade husspekulanten uppfyllde en rad krav. Sökanden skulle vara svensk medborgare, mellan 25 och 50 år, äga god frejd, vara känd för sparsamhet, nykterhet och hedrandeandel liksom huvudsakligen ha kroppsarbete som sysselsättning. I sin låneansökan gällde det därför att genom olika intyg kunna visa sig skötsam och värdig.

En rad olika intyg krävdes av den som sökte egnahemslån. Här syns några exempel från åren 1908-1909. Föreningen Hem & Jords arkiv, Arkiv Sörmland

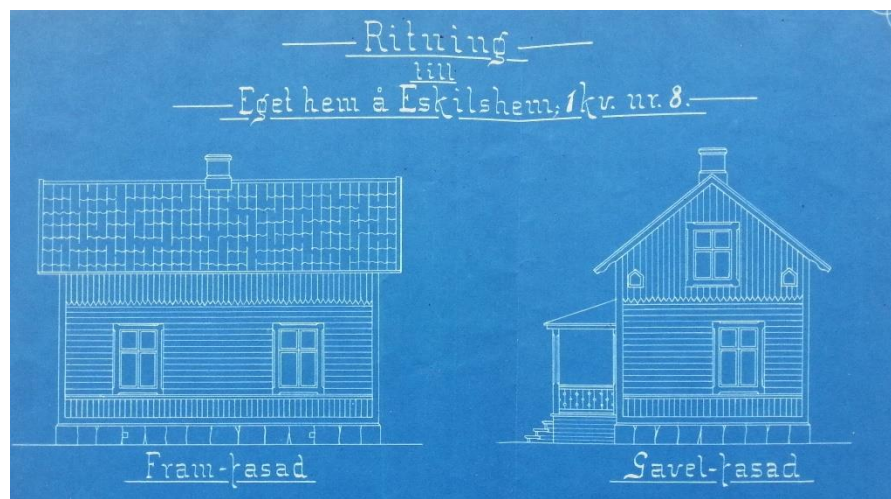
Vi ska titta närmare på en sådan låneansökan. Den inkom till Hem & Jord i november 1908 från filaren Johan Mauritz Öberg

(1861-1930), då boende i ett flerfamiljshus på Strandgatan i Eskilstuna tillsammans med Klara Johanna, hans hustru sedan drygt 20 år, och fyra barn från 8 till 17 år.

Det Öberg ansöker om är ett egnahemslån på 3 000 kronor för att uppföra ett hus på tomten nr 8 i kvarteret Eskilshem nr 1. Tomten har han enligt uppvisat köpebrev inköpt i februari samma år. På denna tomt vill Öberg nu bygga ett hus med ett rum och kök samt vindsrum och uthus till en kostnad av sammanlagt 4 000 kronor. I ansökan bifogar den sökande ett frejdebetyg från prästen i Eskilstuna församling, som styrker att han fyllt 25 men inte 50 år liksom är svensk medborgare. Från hans arbetsgivare Carl Gustafs stads gevärsfaktori medföljer ett betyg underskrivet av självaste styresmannen Hyltén-Cavallius, där Öberg framhålls vara känd för sin "pålitlighet, duglighet och skötsamhet". Även Öbergs medlemskap i inte mindre än tre olika sjukkassor styrks med hjälp av intyg, så också hans engagemang i nykterhetsföreningen Templet Segerkronan.

I låneansökan lades även vikt vid ekonomi. Det gällde att långgivaren kunde säkerställa att den sökande faktiskt skulle ha råd med det ekonomiska åtagande ett husbygge med låneamortering innebär. Industrierbetarna i Eskilstuna hade emellertid vissa fördelar i det hänseendet. Överlag var lönenivån relativt hög i staden, där de många industrierna konkurrerade om arbetarna med just lönen som ett viktigt konkurrensmedel. Gevärsfaktoret, där Öberg sedan ett decennium haft sin anställning, hörde tillsammans med Munktells till de företag som betalade bäst. Öberg anger en årsinkomst på ca 1300 kronor, vilket säkert bidrog till det positiva besked han snart fick på sin ansökan.

Så här tänkte sig Öberg det nya hemmet med ett rum och kök samt vindsrum. Ritning från år 1908. Föreningen Hem & Jords arkiv, Arkiv Sörmland

Med en beviljad låneansökan som grund, kunde husbygget äntligen komma igång. Genom insända arbetsrapporter i Öbergs akt hos Hem & Jord, kan vi även se att ett halvår senare, i slutet av maj 1909, stod huset vid Idungatan klart för inflyttning.

Vad var det då för plats som Öbergs valt för sitt nya hem? Svar får vi i arkivet från Egnahemsföreningen Eskilshem u.p.a, där Öberg varit medlem sedan föreningens blott andra möte sommaren 1907. Han hade inför mötet tecknat sig för en andel i den då obebyggda fastigheten Gårdskäl, som föreningen skulle köpa in för att indela i tomter för byggande av egnahem för medlemmarna. Öberg var själv aktiv i detta förberedelsearbete, bland annat i den kommitté som skötte förhandlingarna med staden om stadsplanereglering. Andra viktiga frågor i inledningskedet gällde anläggandet av gator och avlopp, en förutsättning för att kunna bygga och bo i det

nya bostadsområde som nu växte fram. Föreningen var också aktiv i andra gemensamma frågor om alltifrån plantering av fruktträd till belysning.

Odlaren var ett annat av de egnahemsområden som växte fram efter sekelskiftet 1900. Området hade mer karaktären av småbrukarsamhälle än stadsnära egnahemskoloni. Foto: okänd. Odlarens egnahemsförenings arkiv, Arkiv Sörmland

En visa från 40-årsfirandet av en annan av alla de egnahemsföreningar som bildades decennierna efter sekelskiftet, Föreningen Arbetaren, vittnar om de vedermödor men också om de belöningar som väntade pionjärerna:

*För 300 kr en tomt nu man fick
när pengarna skaffats till verket man gick
Och det egna hemmet snart färdigbyggt var
men gårdar och gator av lera blott var*

*Man dikade, grävde och fyllde och slet
och jorden gav skördar för den var rätt fet
Med fruktträd och buskar man klädde sin gård
nu tarvas ju där endast skötsel och vård*

I bostadsbristens Sverige var det naturligtvis långt ifrån alla som kunde få drömmen om ett eget hus med täppa uppfyllt genom egnahemsrörelsen. För ett stort antal människor var enbart lånevillkoren en omöjlighet att uppfylla, så många, många hamnade utanför. För den som trots allt hade tur och kunde bygga ett nytt egnahem åt sig och sin familj var detta dock säkert en lycka. För Johan Mauritz Öberg tycks det i alla fall ha varit så. Här i sitt nybyggda hus skapade sig familjen ett nytt hem, en plats Öberg själv förblev trogen under återstoden av sitt liv.

Mer att läsa om egnahemsrörelsen finns i Bror-Erik Ohlssons *Egen härd är guld värd* (2004) liksom i de många spännande egnahemsarkiv som finns bevarade hos Arkiv Sörmland.

Artikel publicerad i Sörmlandsbygden 12 maj 2016